

Bundethed eller Frihed, Fortjeneste og Fremskridt? Tysk eller Engelsk-Amerikansk?

Af

N. C. Frederiksen.

Frantz Pio. Den fri Konkurrences Gennembrud i England, under særligt Hensyn til Forholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder. (Afhandling for Doktorgraden i Statsvidenskab). København 1902. Gyldendalske Boghandels Forlag. (318 S.)

Højere Arbejdsløn kan frembringes paa to Maader, enten ved at der arbejdes lidt og Tilbudet af Arbejde derved inskrænkes, eller ved, at der udrettes meget, og denne større Fortjeneste naturligt ogsaa kommer Arbejdet til Gode derved, at der efterspørges mere Arbejde. Det sidste er i enhver Henseende godt; det første er slet og er i Regelen heller ikke godt som noget varigt Middel til at tilvejebringe højere Løn.

At Arbejdet ikke er en Vare produceret som andre Varer, kunne vi let blive enige om. Mennesket er Maal, ikke Middel. Vi kunne sammenligne Omkostningerne ved Frembringelse af Mennesker med en Vares Produktionsomkostninger. Vi kunne tale om en vis standard of life for Arbejderne som for andre Mennesker, Levefod, som Hr. Pio kalder den, under hvilken Folk ikke kan eller vil vedblive at sætte andre Mennesker i Verden. Men ikke blot er dette ikke noget fast; til en vis Grad tager Befolkningens Forøgelse endog netop til, i alt Fald den rent fysiske Formerelse, naar Tilstanden ikke er meget udviklet, og omvendt af under en større Udvikling. Den store Folkeforøgelse i Irland, efter at det billigere Levnedsmiddel Kartofler blev indført, indtil Midten af forrige

Aarhundrede i Modsætning til den højere Løns Anvendelse i England til at forbedre Befolkningens Tilstand var et storartet Eksempel paa noget, vi se alle Vegne, ogsaa naar vi sammenligne de højere Klasser med de lavere, eller naar vi betragte nogle af Formerne for Fremskridt netop i den allersidste Tid, saaledes f. Eks. de gamle amerikanske Familier i Ny-England i Sammenligning med de lavere fremmedfødte Befolkninger samme Steds eller med Tilstanden i det ny Vesten eller med andre Befolkninger under andre Forhold. Ofte er det meget interessant at sammenligne Vilkaarene for Menneskenes Forøgelse med Varers Produktionsomkostninger, interessantest maaske nok for at fremhæve den store Forskel, der netop er en Følge af, at det her i enhver Henseende er andre Forhold, der er de afgørende. Et af de mange interessante Forhold er den ulige Indflydelse, hurtige og langsomme Forandringer i Fortjenesten og følgende Maade at leve paa udøve. Den pludselige Forandring kan umulig helt benyttes til at forøge Befolkningens Tal. Fordringerne til Livet blive nødvendigvis andre, og dermed forandres nødvendigvis Betingelserne for Folketallets Forøgelse. Overalt se vi, naar vi nærmere betragte disse Forhold, i hvilken overordentlig Grad Menneskene dog til syvende og sidst ere uafhængige af de rent materielle Forhold, eller rettere, i hvilken Grad det dog til sidst kommer an paa den moralske Udvikling.

Medens vi selvfølgelig ikke uden videre kunne overføre Begrebet Produktionsomkostninger paa Tilvejebringelse af menneskelige Kræfter, er det derimod vanskeligt at se, hvorledes vi her kunne undgaa de sædvanlige Love for Udbud og Efterspørgsel. Allerede Adam Smith talte overbevisende derom, og Cobden havde væsentlig Ret, naar han forklarede, at Arbejdslønnen steg, naar to Herrer løb efter en Arbejder, faldt naar to Arbejdere løb efter en Herre. Forfatteren af den nævnte Bog, Dr. Pio, vil ligesom andre, navnlig tyske, nyere Forfattere have Arbejdslønnen bestemt paa andre Maader navnlig gennem Fagforeningernes Organisation og Arbejderlovgivningen i videre Forstand. Dette kalder han »den sociale Reform«. Han vil ophæve den fri Konkurrence som Regulator af Lønnens Højde og ophæve Arbejdskon-

traktens Frihed, hvad Arbejdsbetingelserne angaar. Dette kunde der jo tales om, især naar man har med en saa alvorlig og dygtig Mand at gøre, som Hr. Pio. Men ulykkeligvis siger han ikke, hvorledes han vil have denne Ordning gennemført, og alt kommer dog netop an paa dette hvorledes. Det skal indrømmes, at hans hele Bog gaar i en vis bestemt Retning, og han giver derfor nok nogle Bidrag til dette Spørgsmaals Forhandling, som vi jo altid kunne dvæle ved, men som unægtelig forekommer os ikke at gaa ret vidt imod det af ham opstillede Spørgsmaals Besvarelse.

Udbud og Efterspørgsel er altid tilstede, kunne, saa vidt vi kan se, umulig undgaas og bør efter vor Mening heller ikke undgaas. Udbud af Arbejde finder Sted under de mangfoldigste Former. Det er ikke indskrænket til Arbejdet i de store Fabriker. Det kommer frem som Arbejde paa mange andre Maader, i Landbruget, der jo altid beskæftiger de fleste Mennesker, fra mange industrielle Arbejdere, der arbejde for egen Regning, og som endogsaa tage til i Tal, naar der er lidt Arbejde i Fabrikerne, og tage af, naar disse have gode Tider — Eksempler, jeg nylig har haft Lejlighed til at se oplyst ved Statistiken, da jeg undersøgte Finlands Forhold — der er Arbejdere fra andre Lande og omvendt indenlandske Arbejdere, der udbyde deres Arbejde til fremmede Købere eller Forbrugere. Saaledes kommer ogsaa Efterspørgslen fra de forskellige Sider, og blandt andet er der ogsaa ganske simpelt andre Arbejdere, der som Købere efterspørge andet Arbejde. Det er fuldkommen sandt, at til en vis Grad endogsaa de enkelte Brancher danne særlige Markeder hver for sig. Som altid er der megen Gnidningsmodstand at overvinde, men ogsaa uendelig Bevægelse og et Utal af Overgange fra Klasse til Klasse og fra Sted til Sted.

Ældre engelske Nationaløkonomer have højest urigtigt fremstillet Efterspørgslen efter Arbejde som afhængende af et bestemt Fond, en Del af Kapitalen, sat til Side for at anvendes paa denne Maade. Selv Stuart Mill beholdt denne Del af Ricardos urigtige Abstraktioner. Francis Walker søgte at modbevise det ved at fremhæve Arbejdslønnens Afhængighed af Udbyttet. Jeg tror at have vist det rigtigere paa en

simplere og mere omfattende Maade. Efterspørgsel og Udbud er det afgørende; men de ældre Nationaløkonomer, Ricardo værre end nogen anden, tog unægtelig ofte Fejl, til Skade for senere videnskabelige Diskussioner og til Skade for den almindelige Opfattelse af mange praktiske Forhold, ved ikke at se og fremstille Forholdene vidt nok.

Hr. Pio tager ligesaa meget fejl, ikke saa meget ved urigtig teoretisk Fremstilling, mere ved en skablonmæssig Fremstilling af faktiske Forhold ved at følge den sædvanlige urigtige Fremstilling hos Socialisterne og navnlig hos Marx og Efterfølgere. Han mener, at det fri individuelle Kontraktforhold mellem Fabrikanten og den enkelte Arbejder skaber ved de økonomiske Loves spontane Virkning den lave Arbejds løn, som tillader at ødsle med menneskelig Arbejds kraft. Arbejderen er efter hans Mening under fri Konkurrence ikke i Stand til at opnaa en Pris for sin Arbejds kraft, der dækker Produktionsomkostningerne. Han taler i samme Sammenhæng om Arbejdsgivere, der systematisk beskæftige Børn og afskedige dem, naar de ere Voksne, og som derved gøre det umuligt for Arbejderklassen i sin Helhed at opretholde sig i sin gamle Kraft. Han taler om Arbejdernes fysiske Degeneration som Resultatet af næsten ubunden Konkurrence mellem Mand og Mand under Dampkraftens halvhundredaarige Herredømme.

Vi skulle gerne indrømme Muligheden af forbigaaende højst uheldige Tilstande. Forfatteren nævner selv saadanne, der var en Følge af, at Maskinvævning ikke trængte igennem paa én Gang, og at Haandvæverne i længere Tid kunde føre en sygnende Tilværelse. Stærkere fremtrædende Eksempler paa dette kan nævnes fra andre Lande end fra England. Arbejdet kan have en Nødpris. Der kan endog være en almindelig Tilstand saa slet, at den kræver heroiske Midler. Men det er fuldstændig falskt at fremstille den almindelige industrielle Udvikling, som man har haft den i England og andre industrielle Lande, som ulykkelig for Arbejderklassen. Husk dog, hvorledes Tilstanden var i tidligere Aarhundreder, da hele Befolkninger døde af Sult. Hr. Pio taler om det ringe Antal Rekrutter, der har været tjenstdygtige i Birmingham. Spørg vore Læger om Husmandssønnerne

paa Sjælland, hvormange af dem der i Virkeligheden er tjenstdygtige. Eller gaa ud paa Landet, naar der konfirmeres i Kirkerne, hvor allerede Højden i Almindelighed viser Forskellen mellem Gaardmændenes og Husmændenes Børn. Hr. Pio citerer de engelske Arbejders Uvidenhed om Wellington og Napoleon; men hvad saa jyske Skolebørn, der anse Bech-Olsen for Danmarks berømteste Mand, eller Rekrutter i Tyskland, der ikke vidste, hvem Bismarck var, eller de franske Vælgere i Bjergetegnene, der troede at stemme paa den første Napoleon, da de i Midten af Aarhundredet stemte for Napoleon den 3die. Den engelske Arbejderbefolknings Tilstand kan være ussel nok og har været endnu uslere; men det maa dog ikke glemmes, at Lønnen regelmæssig gik op til det dobbelte i det industrielle England i Sammenligning med de rent agerdyrkende Grevskaber. Vi se ogsaa Forstyrrelserne i de store Fabriker ifølge Kriser og andre Aarsager; vi se ikke den fortsatte Nødtilstand og stedsevarende Krise, før Fabrikerne kom. Det er saa temmelig det samme alle Vegne. Gaa f. Eks. op til Tammerfors i Finland og sammenlign de forholdsvis vel lønnede og vel fødte og kvikkere Arbejdere i Fabrikerne med den fattige Almue i de afsidesliggende Egne. Selv i Amerika er det i de afsidesliggende Distrikter, hvor de gamle Forhold ere blevne bevarede, hos de fattige Hvide i Alleghany Bjergene, at man finder forrige Aarhundredes Fattigdom og Elendighed modsat Arbejderne i de tidligere carnegianske Jernværker, der fortjene 16 Kroner om Dagen, men hvor man rigtignok ikke taaler Fagforeningernes forstyrrende Indblanding. Særlig slet er Tilstanden, som Forfatteren ogsaa bemærker, i England og Skotland der, hvor det velbetalte Arbejde trækker elendige, navnlig irske Befolkninger, til med deres jammerlige Levevaner. Men at det skulde være den industrielle Udvikling med den fri Konkurrence, der tilvejebringer Elendigheden, er fri Fantasi.

Det er jo om Udviklingen i England, at Forf. taler, idet han vistnok gennemgaaende følger visse af hans Kilders altfor ensidige Udvikling. Til visse har Handelen og dens Masseafsætning sin store Del i den Udvikling af den store Industri, der blev mulig ved Maskinernes Opfindelse. Men det er ikke først

da, at Handelen i det store udøvede Indflydelse paa Udviklingen. Udenfor Industrien beskæftigede den sig ogsaa med Agerbrugets og Minernes Produkter. Jeg kunde være fristet til at gaa tilbage til vor egen Oldtid og vore egne Forfædres Handel, ikke blot i Norden og paa Kysterne af Nederlandene, Skotland, England og Irland, ja da det vistnok ogsaa var nordiske Kolonier, der ligesaavel beskæftigede sig med Handel som med Krig, der udbredte Kulturen langs Floderne i det østlige Europa. Nu mener man endogsaa, at de da har naaet saa langt som til Kina. Men Handelen har jo ogsaa til andre Tider udøvet den største Indflydelse, om det end først er nu og ikke mindst efter Kolonisationens Udvikling, at den har faaet en tidligere ukendt Betydning.

Allerede den Fejl, Forf. gør sig skyldig i, naar han taler om det engelske Agerbrugs Udvikling, berettiger til at nære Tvivl om Rigtigheden af hans almindelige Bedømmelse. Han har fuldstændig Ret i, at politiske og endnu mere sociale Faktorer spille en stor Rolle baade ved at bestemme Ejendommenes og Gaardenes Størrelse. Men det er en mærkelig Fejltagelse, naar han mener, at den engelske Storejendom med sine Forpagtergaarde finder sit Sidestykke i de saakaldte Rittergüter, der findes i saa stort et Antal øst for Elben ligefra Kiel til den finske Bugt, og som især der, hvor den slaviske Befolkning er blevet ved at danne Hovedmassen af Beboerne saasom i det østlige Holsten og Mecklenburg, paa Rygen og i en Del af Pommern, har opslugt næsten al Jorden. Der er jo i Virkeligheden den største Modsætning til Stede baade i sociale og økonomiske Forhold mellem Storbritanien og disse Lande. Die Rittergüter øst for Elben er netop ikke store Godser som i England, væsentlig kun enkelte Gaarde, der heller ikke forpagtes ud, men i Regelen drives af Ejeren selv. De meget store Ejendomme i Preussen findes navnlig i det tidligere østrigske Schlesien, som de endnu findes i andre Dele af det habsburgske Monarki. I England og Skotland har man meget store Ejendomme d. v. s. Godser, men Gaarde, der vel er større end vore almindelige Bøndergaarde, men i Gennemsnit meget mindre end de store Gaarde ikke blot øst for Elben, ogsaa mindre end vore store Gaarde. De engelske

Farmere, Forpagterne, kan snarere sammenlignes med Farmerne, Selvejerne, i Amerika og nu snart ogsaa, heldigvis, med Bønderne hos os. De staar jo, trods de haarde Tider i den sidste Snes Aar endnu langt over ikke blot Smaabønderne i det sydlige og østlige Europa, selv over de store Bønder i de nordvestlige Dele af Kontinentet. De have fremfor alt det store Fortrin overfor Kontinentets Bønder, at de ikke er en afsluttet Klasse som disse. Vi skulle ikke her tale om Indflydelsen af den tvivlsomme Primogenitur i England og heller ikke om den hele sociale og politiske Stilling, de engelske Godsejere har kunnet indtage, og som er saa ganske forskellig fra de preussiske Junkeres. Forfatteren sammenligner selv England med Forholdene i Frankrig, der forøvrigt ikke har udviklet sig alene som Følge af Revolutionens Konfiskationer — allerede tidligere var Jorden i høj Grad udstykket og de fleste Godsejere dragne bort fra Landet. Og hvilken Forskel er der ikke nu her til trods for de franske Bønders gode Egenskaber til Fordel for England!

Det synes vanskeligt at behandle de engelske Arbejderforholds Udvikling uden at komme ind paa den hele økonomiske Fremgang, ogsaa vanskeligt at gøre det uden f. Eks. at tale om Frihandelen. Forfatteren har ikke villet gaa ind herpaa. Selv hele den koloniale Udvikling har jo udøvet den største Indflydelse endogsaa paa Udbudet af Arbejde, fordi Udvandringen nu er blevet en staaende Institution. Det samme maatte man tage Hensyn til, naar man vilde behandle vore Arbejderforhold og ikke mindst Arbejderforholdene paa Landet; selv hos os har Udvandringen udøvet en meget indgribende og varig Indflydelse. I England spiller Forholdet til andre Lande og navnlig ligesaavel til Nordamerika som til de engelske Kolonier paa begge Sider, baade for Udbudets og Efterspørgsels Vedkommende, den største Rolle. Hvilken Indflydelse har det f. Eks. ikke paa Pengemarkedet ligesaavel som paa Arbejdsmarkedet? Hele Livet i England og selv Samfundsforholdene og det politiske Liv kan man jo ikke ret forstaa, naar man ikke erindrer, i hvilken Grad England og navnlig London nu er et Verdenscentrum. Man behøver jo blot at se, hvem der nu bor i de kostbare Huse, hvem der i Saisonen befolker de store

Hoteller, og hvem der bebor Villaerne og de »house-boats«, der bedække Themsen ovenfor London. Folk, Penge, Arbejde, alt er knyttet til andre Lande, ikke blot den Handel, som Forfatteren, vel navnlig efter Schultze-Gavernitz, taler om som bidragende til at skabe den store Industri. I det hele maatte man se sig langt videre om, naar man vilde have et virkeligt Billede af Forholdene i det moderne England og derunder ikke mindst Forholdet mellem Arbejder og Arbejdsgiver.

Forfatteren taler væsentlig efter tysk Mønster om, hvad han kalder Englands Udvikling til politisk Industristat, og nævner i denne Sammenhæng Reformbillen af 1832 og den nyeste Udvikling af Valgretten i 1884—85, Fattigloven af 1834, Udviklingen af den nyere Selvregering navnlig i Byerne, men ogsaa paa Landet som kommunale Raad m. m. Forf. paaskønner flere af de smukke Træk ved denne nyere Udvikling, men er ikke meget fuldstændig og kunde her haft mere Grund til at spørge, om man ikke paa andre Punkter er gaaet bort fra noget af det gode, man havde i Fortiden. Han har ikke Ret i at anse England for et fuldstændigt demokratisk Land i den Forstand, man tager dette Begreb paa Fastlandet. Endnu er det de rige og ved deres Deltagelse i det store økonomiske Liv højt udviklede Mænd, der her er de ledende. Man sammenligne blot Medlemmerne af det engelske Parlament med Medlemmerne af en hvilken som helst anden lovgivende Forsamling. Men her er det i det mindste et alvorligt Spørgsmaal, om den nyere Bestyrelse gennem Raad med betalt Hjælp kan erstatte den gamle Selvstyrelse, hvor betydelige Mænd, navnlig Godsejerne, selv ved personligt Arbejde og under personligt Ansvar regerede Landet. Paa intet Punkt har den nyere engelske Udvikling været Genstand for en saa alvorlig Kritik som den, der har været rettet mod den af den udmærkede tyske Jurist Gneist. Dette Punkt er ikke fremhævet af Forf., der ellers saa stærkt begrunder sin Fremstilling paa tyske Kilder.

Forf. indrømmer, at det netop er den frisindede Retning i England, som ogsaa har gennemført, allerede i 1824 og 1825, Retten for Arbejderne til at forene sig, ja at det er disse Mænd, deri endog indbefattet nogle af de største Fabrikker i Manchester, som har været gunstigst stemt mod den moderne Lovgivning, der

søger at værne om Arbejderne i Fabrikerne. Han gør sig saaledes ikke skyldig i den store Usandhed, der er udgaaet fra de tyske Katedersocialister og navnlig opfundet af Schmoller, at det er Frihandelsmændene, de saakaldte Manchestermænd, der skal være Arbejdernes Fjender. Det er paa samme Maade, at hos os Kødert har været en af dem, der tidlig har været for Fagforeningerne, og som endog er gaaet meget vidt i at anbefale stor Virksomhed i det almindeliges Interesse for Kommunerne. Der er heri ingen Modsigelse. Netop den forstandig frisindede Mand er tilbøjelig til at undersøge, hvad der f. Eks. vedrørende Kommunernes Virksomhed er det bedste i det enkelte Tilfælde.

Hr. Pio mener rigtignok, at det ikke var konsekvent fra de liberales Side, at de i Modsætning til Lovene, der var dikterede af Fabrikanternes formentlige Interesse i 1799 og 1814, i 1824 og 1825 gennemførte Arbejdernes Ret til at forene sig. Han finder det mere stemmende med de liberale Principer, naar man i den liberale Periode i Preussen i 1810 og 1811 og i Frankrig i 1791 ikke vilde tillade Arbejderne at forene sig og først indrømmede denne Ret i Frankrig 1867 og 1884, og i Tyskland efter det nordtyske Riges Dannelse i 1869 indførte en saadan Frihed. Han er heller ikke tiltalt af den engelske Retsorden, der i Følge »common law«, det vil sige, den sædvanemæssige af Dommerne gennemførte Ret, og ikke gennem positive Love, har søgt at hindre Misbrug af Retten til at forene sig og kun ikke villet tillade »restraint« og navnlig ikke »unreasonable restraint« af Omsætningens Frihed. Og dog er denne Vej ogsaa den, der i Nordamerika med størst Held, ja næsten alene med praktisk Resultat benyttes mod Trusterne eller de store industrielle Sammenslutninger. Hvor Lovene gaar udenfor dette, den forstandige Hævdelse af Frihed, møde de gennemgaaende kun velfortjente praktiske Hindringer, og det er utvivlsomt heldigt, at Domstolene ikke anerkende dem.

Sagen er jo den, at vi frisindede med den største Sympati følge Sammenslutningerne, der ikke gør Friheden Fortræd, og saaledes f. Eks. erkende, at intet kan være bedre end den kooperative Bevægelse, hvor Arbejderne kan være i Stand til at bære den. For-

fatterne have gennemgaaende været uretfærdige mod de amerikanske Trust's, fordi de altfor meget have set paa dem som Monopoler i Stedet for, at de til en vis Grad er harmoniske Foreninger af Produktionens forskellige Dele, medens den offentlige Mening derimod ikke kan være haard nok mod de europæiske Karteller, der i Almindelighed ligefrem gaa ud paa Monopol, og hvis Understøttelse af Statsmyndigheder i det østlige Europa er et Bevis paa disses reaktionære Karakter. Vi have intet imod, at Arbejdskontrakter sluttes af Arbejderne som et kollektivt Hele. Dette kan ogsaa være hensigtsmæssigt for Fabrikanterne og andre Arbejdsgivere; men de maa have en almindelig kommerciel Karakter, som tidligere anbefalet af de Molinari og i den nyeste Tid fremhævet af ham og Yves Guyot. Men vi ville ikke tillade Fagforeningerne at udøve Tvang mod andre, hvad der heller ikke i Regelen lykkes dem. Det er i vore Øjne den blodigste Uret at ville forhindre andre i at faa Arbejde; det er det først og fremmest imod disse andre, men det er dernæst ogsaa uretfærdigt og skadeligt overfor Arbejdsgiverne og Almenvellet. Allerede en kunstig Forhøjelse af Arbejdslønnen over, hvad der naturligt følger af Markedets Forhold, af Udbud og Efterspørgsel, fremkommer kun ved ubarmhærtigt at udelukke en Del Arbejdere fra Arbejdet, ved at forrykke Produktionsforholdene og formindske hele Udbyttet af vor Virksomhed og bliver derfor til syvende og sidst til Skade for Arbejderne som Helhed. Fagforeningernes Udelukkelse af andre ved høj Indtrædelses-Afgift medfører i Almindelighed Haardhed, Uretfærdighed og i det hele de skadeligste Følger. Vi kende alle Strejkernes Misligheder. Selv i de Forenede Stater havde de i de 10 Aar fra 1881 til 1890 kostet omtrent 469 Millioner Dollars, af hvilket uhyre Beløb selvfølgelig Arbejdernes Tab er den overvejende Del. En af Fordelene ved Trusterne og saaledes ogsaa ved den nye Staal-Trust er, at de med Held kan modsætte sig Fagforeningernes skadelige Indgreb. Naar disse som saa ofte i selve England føre til ligefrem Formindskelse af Arbejdets Produktivitet, blive de Samfundets Fjender og maa bekæmpes som saadanne, omend kun med Lovens Arm der, hvor

de overtræde almindelige Retsregler, og navnlig hvor de gribe ind i den almindelige menneskelige Frihed.

Forfatteren er som sagt imod Arbejdskontraktens Frihed og vil have den reguleret. Han vil ikke blot have den kooperative Udvikling fortsat, hvorimod næppe noget fornuftigt Menneske har noget at indvende, men ogsaa gennem Fagforeningerne og Statens Lovgivning indføre Tvang. Her er det, at vi kun ikke véd, hvad han mener, hvad han f. Eks. tror, nu skal gennemføres i England, hvor dog som bekendt hidtil endog selve Fagforeningerne i det hele har udmærket sig ved Grundsætninger, der i Frisind er højest forskellige fra de gamle Laugs Regler og de moderne Socialisters Fordringer.

Vi skal ikke her komme nærmere ind paa Spørgsmaalet om Fattigunderstøttelse eller om Understøttelse i Tilfælde af Alderdom og Ulykkestilfælde, som Forfatteren da heller ikke indlader sig paa. Det er naturligt, at Fattigunderstøttelsens Karakter bærer Præget af Tidens hele Retning. Paa det gamle Island brugte Høvdingerne nu undertiden den simple Fremgangsmaade, naar de red til Ting om Høsten, undervejs at dræbe de fattige, der af Hensyn hertil var samlede i visse Huse; saa havde de intet Besvær med at underholde dem Vinteren over. Den moderne engelske Fattiglovgivning, der gør Arbejdshuset til Regel som Form for Understøttelse for de Arbejdsdygtige, har ganske vist været ligesaa nødvendig, som det nu er nødvendigt at tage sig af forsømte Børn. Den endnu levende gamle Nationaløkonom Macleod, har fortalt mig, at han var den første, der gennemførte Principet i Skotland, da han som ung Mand under den ældre Broders Fraværelse som Officer i Flaaden bestyrede sin gamle Faders Ejendom i det nordligste Skotland, hvor Familien endnu repræsenterer Hovedslægten i den derboende Gren af Klanen Ljots Sønner, og at det er fra det Eksempel, han der fik gennemført, at hele Reformen har sit Udspring.

Dr. Pio giver en Oversigt over Laugsvæsenets Udvikling i Danmark med liden Sympati for de frisede Love under Renaissance og Reformationen og atter under Christian den 4de, det vil sige i vore gode Perioder, der stemmede med tilsvarende Love i England, men derimod med fuld Sympati for Indskrænk-

ninger endog til et begrænset Antal Mestre og af en saadan Karakter som, at Svendene ikke maatte gifte sig, og uden stor Sympati for Frigørelsen af 1857, der kun havde den Fejl at lade nogle Indskrænkninger, saasom Forbudet mod at forene Handel og Haandværk og de, der tog Form af Byernes saakaldte Mavebælte, bestaa.

Hr. Pio er ikke velsindet mod den saakaldt ortodokse Politiske Økonomi. Han roser Adam Smith for det eneste Punkt, hvor denne store Tænkter endnu var fuld af Fordom, at han nemlig vilde bevare Navigationsakten eller Udelukkelsen af Fremmede fra Landets Sejlads. Han har Ret i meget, naar han taler om Malthus og Ricardo, skønt han er altfor lidet anerkendende mod Malthus og heller ikke antyder Ricardos store Fortjenester i visse Dele af den økonomiske Videnskab, saasom navnlig, hvor det gælder Penge-spørgsmaalene, samtidig med at hans hele Abstraktion unægtelig ved sin Overfladiskhed og sine Fejl har givet den største Anledning til den senere Tids Vildfarelser omend mindre i Videnskaben end hos dem, der har søgt Vaaben til at angribe denne. I Virkeligheden er Francis A. Walker og Marshall, som Forfatteren ofte citerer, jo udmærkede Medlemmer af den ortodokse Kreds. Man maa ikke i Linje med dem citere Sidney Webb og Hobson. Pastor Cunningham er nu mere Historiker end Nationaløkonom, og det er betegnende, at han en Dag, da vi talte om Marshall's Bog, bemærkede, at den vilde være god, naar man brændte hele Teorien og kun lod Fakta blive tilbage. I Virkeligheden er denne Marshalls Bog Nutidens bedste teoretiske Værk og er ogsaa særlig korrekt i den Maade, hvorpaa den fremstiller den saakaldte Grænsenytte, langt rigtigere end den saakaldte østrigske Skoles, omend Bogen unægtelig netop her har den Fejl idelig paa forskellig Maade at gentage det samme. Det er sandt nok, naar Hr. Pio fremstiller Ricardos Lære — og han kunde have gjort det med endnu mere Ret netop om hans Ensidighed — som et Udtryk for ganske særegne og tildels kun øjeblikkelige Forhold i England. Men han har fuldstændig Uret, naar han antyder, at dette ogsaa skulde være karakteristisk for den hele liberale Nationaløkonomi, som Eksempler paa hvilken jeg vil nævne fra ældre Tid Nassau William

Senior og senere Stanley Jevons, og til hvilken Skole jeg ogsaa regner mig selv at høre. Hr. Pio indlader sig ikke nærmere paa at afgive sin egen Mening om de vigtigere Grundbegreber. Han synes at være fjendtlig stemt mod den saakaldte Profit, og dog er det denne, Fortjenesten, paa hvilken hele det moderne Fremskridt beror, og som vel ikke repræsenterer noget meget højt Ideal, men som dog er Drivkraften for hele vor moderne Udvikling af den menneskelige produktive Virksomhed, der navnlig i saa høj Grad er kommet Menneskenes store Masse til Gode. Han er ikke særlig korrekt, naar han antyder, efter Østrigernes Eksempel, at Tiden overses ved det Ricardoske Profitbegreb. For det første maa bestemt skelnes mellem Profit og Rente, ved hvilken sidste det er, vi faar Tiden som Grundlag. Selv her er det ingenlunde urigtigt, naar vi have fremhævet Afholdenhed som det, der skaber Renten. Ingen kan dog nægte, at der betales for den Opofrelse, at man ikke øjeblikkelig forbruger Værdien, men opsætter Nydelsen. I en vis Forstand er Afsavn og Anstrængelse altid Værdiens Grundlag, og det er kun Haarkløveri, naar Bøhm-Bawerk og andre Østrigere har villet slaa en Streg over Afsavnet som Grundlag for Renten. Vi lærer ikke, at alle de individuelle Bestræbelser ere harmoniske, kun, at der i Konkurrencen og dens Udjævning af Priserne er Elementer, der tenderer mod Harmoni. Vi paastaar, at vi have en Videnskab, der paa en vis Maade giver ligesaa absolute Love som f. Eks. Mekaniken, at der er en Omsætningens Logik, som lærer, at, naar det og det sker, saa indtræder der nødvendigvis de og de Følger. Det er denne Omsætningens simple Logik, imod hvilken Hr. Pio gør sig skyldig i en styg Fejl, naar han i »Politiken« fortæller Kødte, at hans Frihandelslære ikke er rigtig, fordi han kun vil tage Hensyn til Forbrugerne og ikke til Producenterne. Selv forklarer han dog i dette større Arbejde med Rette, at det ikke er Produktionen, der er Formaalet.

Det er rigtigt, at den politiske økonomiske Udvikling staar i nøje Sammenhæng med den filosofiske Lære, der er fremstillet af Jeremias Bentham, og til hvem vel bør føjes David Hume. Josef Hume kan dog vel næppe betegnes som samtidig med Jeremias Bentham; endnu i min Ungdom var han den, der re-

præsenterede den besparende økonomiske Aand i Parlamentet, og som f. Eks. præsiderede i den Parlements-komité, i hvilken han fik Livsforsikringsselskabernes Aktuarer til at fremhæve den store Forskel mellem Indkomst af Formue og Indkomst af personlig Virksomhed, og hvis stenografiske Referat jeg selv i sin Tid har benyttet til at fremstille Indkomstens Værdi som det virkelige Begreb af ren Indtægt. Selvfølgelig staaer Nationaløkonomiens Udvikling som andre Videnskaber i Sammenhæng med deres Tid; men det er ligesaa selvfølgelig, at det er urigtigt at betegne det, vi faktisk have udviklet til en Videnskab, Omsætningens Logik, som kun værende et Udtryk for en forbigaaende Tilstand. Heller ikke er det rigtigt at benægte, at det er Frihandelens Principer, der har tjent til at gennemføre Frihandelens Praksis til saa stor Fordel for England, et Eksempel, som kun den Uvidenhed og den Mangel paa Moral, der findes hos Politikerne i andre Lande, har hindret dem i at følge. Det var netop de rene og klare Grundsætninger, der førte Cobden, Bright og deres Venner til Sejr i 1842—46, og som ligeledes gjorde det muligt for Frihandlerne at sejre i Amerika ved Valget af Cleveland. Selv hos os er det jo, fordi de ikke finde det ret og rigtigt, at vore Bønder have tilbagevist Forslagene til Beskyttelse for deres Opdræt af Heste og for deres Dyrkning af Hvede og andre Produkter. Simple jyske Husmænd erklære, at de ikke vil være med til at tage Penge ud af andre Folks Lommer. Man kan lige saa godt sige, at det ikke er Humanitetens store Principer, der har ført til den store franske Revolution og til hele den nyere Tids politiske Reformer.

Men hvorledes er det nu muligt, at en dygtig, udviklet og alvorlig Mand som Hr. Pio kan have en saadan Tendens som den, der aabenbart fremgaar af dette hans Værk? Svaret gives ganske simpelt ved at henvise til den Indflydelse fra Tyskland, der gør sig gældende hos os. Jeg vil ikke just sige med Grundtvig og nogle af hans Dicile, at alt ondt kommer til os fra Tyskland; men der er megen Sandhed deri. De forøvrigt ikke talrige tyske Kilder, som Hr. Pio har benyttet, hører til de bedste. Held, den forlængst afdøde fortræffelige Professor i Bonn, den frisindede Brentano, Schulze-Gävernitz, er mellem Tysk-

lands bedste Forfattere. Og dog er det den hele slette tyske Aand, der taler gennem den unge danske Jurist, der nu har beskæftiget sig med socialøkonomiske Studier. Det er denne Tænkemaade, som har bragt Tyskere til at opstille et grundfalsk Ideal i deres Stat. Hvor der er Spørgsmaal om den, gælder hverken sund Sans for det praktiske Livs Spørgsmaal eller Følelse af Retfærdighed overfor andre. Den enkelt forstandige og brave Tysker bliver filosofisk forrykt og slyngelagtig, naar han taler om sin Stat. Det er ogsaa for dens Skyld, at det filosofiske, poetiske og ellers hæderlige Tyskland bliver en Svøbe for alle sine Naboer og i visse Retninger en Ulykke for hele Menneskehedens Udvikling.

Den stakkels Frihed har for det første Vanskeligheder i alle Lande med latinsk Dannelse. Den gamle romerske Tænkemaade gaar stadig paa forskellig Maade igen. De herskende ville leve paa deres Medborgeres Bekostning. I Norditalien gaar det nogenlunde godt; men i Syditalien og paa Sicilien vil selv de Mænd, der styre Kommunerne, underholdes af andre og benytte idelig deres Magt til at plyndre Befolkningen i Stedet for at tjene den. Selv de laveste Klasser slutte sig jo her sammen i de forunderligste Sammensværgelser, der gaar ud paa at plyndre deres Medborgere. I Spanien ser det ud, som om det næsten var umuligt at finde Folk, der kunne vedblive at være hæderlige, naar de blive Embedsmænd. Dette var den virkelige Aarsag til Koloniernes Tab. Selv i Frankrig er den private Egoisme anvendt paa de offentlige Forhold den største Vanskelighed for den politiske Udvikling. I Tyskland, hvor man jo ogsaa paa sin Vis har arvet den romerske Statsidé, er der større privat Hæderlighed i den offentlige Styrelse; men Hovedulykken er denne falske Idé om Staten som noget andet end en Institution, der skal tjene Befolkningens Interesse. Det fordærvelige i Systemet, som det ogsaa udvikles teoretisk af tyske Filosofer, Statsretslærere og Historikere, ses maaske bedst, naar man lægger Mærke til dets Overdrivelse i Nabolandet Rusland, hvor den samme Anskuelse ligefrem ligger til Grund for de ødelæggende Teorier og den skammelige Praksis, man finder hos Panslavisterne og hos Statsmænd af Pobedonostsjefs Skole. Men selv i Tyskland kommer jo de fleste Ulykker, Militar-

ismen, Befolkningens Plyndring gennem Beskyttelses-systemet til Fordel for de sammensvorne Junkere og Storindustrielle, for nu ikke at tale om den nævnte udenlandske Politik, alt sammen fra disse Anskuelser. Hvor meningsløs er nu ikke, for at nævne et enkelt Eksempel, den tyske Kolonialpolitik? Den virkelige Interesse bringer Tyskerne til at udvandre til Lande som de forenede Stater og til fortrinsvis at udvikle deres Handel med andre rige Lande; men den falske Statsidé bringer Regeringen og Nationen til at erhverve Kolonier, hvor der er flere Embedsmænd og Soldater end Kolonister, og hvor Regeringens Udgifter ofte er større ikke blot end Profitten paa Handelen, men undertiden ogsaa end hele Handelens Beløb. Selv den tyske Karakter bliver ved Indflydelsen fra deres stramme Regeringsform trods alle Tyskernes gode Egenskaber af en mere underordnet Art end Englændernes og Amerikanernes.

Det er sørgeligt at se hele vor Tænkemaade, Dannelse og Udvikling vedvarende gaa i Tysklands Spor og endog i visse Retninger blive ringere end den tyske, fordi vi mangle den tyske Regerings Strenghed og Orden og Driven til Arbejde. Studierne vedblive hos os at følge Retningen i Tyskland. Befolkningen har svært ved at lære engelsk og amerikansk Driftighed. Vort politiske Liv er i alt for meget en Reflex af daarlige tyske Ideer og ringe tysk Praksis.

Selv i Sproget er der for Tiden mindre Stræben efter at emancipere sig, end der var tidligere. Det forekommer mig nyttigt, ja næsten nødvendigt at bruge mange fremmede Ord, saaledes som Forfatteren gør. At f. Eks. det engelske Sprog bruger noget som 40,000 Ord i Tale og Skrift, hvor vi kun bruge noget som 4,000, er en stor Fordel for Englænderne. I nogle Tilfælde kunde Hr. Pio dog nok være noget mere dansk Purist, hvor vore egne Ord ere ligesaa gode som de fremmede. Efter min Tids Begreber forbavser det mig, at Forfatteren skriver sit første Navn Frantz. Ordet »poussere«, som han uafbrudt anvender, har, som han skriver det, Vanskeligheden af »ou«, som vi dog ikke godt kan akceptere paa Dansk. »Fabriksvirksomhed« og andre lignende Ord, som han ikke er ene om at skrive med s, lyder ret stygt paa Dansk.

For vore lavere Klasser har Udvandringen mere

end noget andet bragt en betydelig Frigørelse, og det er et sundt og rigtigt omend dristigt Forslag, naar Kødte og andre have anbefalet, at Engelsk skal indføres som frivilligt Fag selv i lavere Skoler. Intet vilde mere end dette bidrage til at emancipere vore lavere Klasser, fordi de derved fik bedre Adgang til Erhverv i andre Lande. Det vilde hæve Lønnen, men sikkert ogsaa ved Vandringen og Vekselvirkningen bidrage til at gøre vore Arbejdere dygtigere. Og intet er vel en større Ulykke end den Mangel paa Flid og Arbejdsduelighed, vi stadig finder herhjemme, og som vel endog sætter os under de endnu mere regerede og dresserede Tyskere. Næsten alle, som komme fra mere udviklede Lande, blive først og fremmest slaaede ved den Ro, for ikke at sige Magelighed, hvormed Folk bevæge sig; det ser ud, som om de knapt vidste, om de skulde flytte Fødderne. Ikke saa sjældent kan denne Ro oversættes ved Dovenskab. Jeg ved ikke, hvorvidt Fagforeninger og den begyndte Fabriklovgivning har bidraget til at hæve Befolkningens Standpunkt. Da den første af Forfatteren saa meget yndede Fabriklovgivning blev indført hos os, mindes jeg, at Scavenius og jeg vare de eneste i Folketinget, der stemte imod, jeg for min Del ikke, fordi jeg var en principiel Modstander deraf i det Omfang, hvori den blev bragt i Forslag, men fordi den kom uden nogensomhelst Motivering fra vore egne Forhold, kun fordi en yngre Mand havde været sendt til Udlandet og derfra medbragte dette Forslag. Det vilde være interessant at høre noget om, hvorledes den nyere Udvikling af det, Forfatteren taler om som Indbegrebet af »social Politik«, har virket hos os. Selv i de højere Klasser gør Livet herhjemme, i det mindste paa mig, det Indtryk, at man ikke arbejder videre stærkt. For de Studiers Vedkommende, jeg særlig kender til, ses dette allerede af det simple Faktum, at der saa at sige slet ikke findes Bøger i de offentlige Biblioteker i disse Fag; der kan altsaa ikke være stor Efterspørgsel efter disse. Vor Ungdom er utvivlsomt gaaet frem i meget, men er den det ogsaa i Arbejdsdygtighed, eller er den ikke omvendt nok saa nydelsessyg som tidligere? Vi have vel kun faa af de elendige Typer, som i Frankrig betegnes som »boulevardiers«; men det er snarere et Fortrin, naar unge Franskmænd af de højeste Klasser dog nu ofte bringe

det til at foretage Rejser og skrive en Bog om det, de har set. Gennemgaaende har vor Ungdom med dens Embedsskoler, snævre Blik for Forsørgelse ved fast Stilling og Mangel paa Kendskab til Verden sikkert langt fra den Bevægelighed, Dygtighed og Kraft, der hos Englands og Amerikas Ungdom lover saa godt for Fremtiden.

I vort politiske Liv er Fortidens Bundethed og Nutidens Efterveer af denne vedvarende Mangel paa Blik for Betydningen af de fri Forhold stadig den største Ulykke. Det var en Plet paa Helheden af de store Reformere fra Slutningen af forrige Aarhundrede, at Fæstetvangen bevaredes. Det skete imod de store praktiske Reformatorer, Reventlowernes og andres, Anskuelse og skyldtes et Par bureaukratiske Embedsmænd, vel ikke mindst den ellers saa fortræffelige Colbjørnsen. Det har været en sand Ulykke; thi det skyldtes den, at vi gik over til den politiske Frihed med en skarp Klasseadskillelse og med en social Politik, der tildels var baseret paa private Interesser, der vilde tjene paa andres Bekostning. Følgerne af denne Klasseadskillelse og af denne slette Interessepolitik knuger endnu som en Mare paa det offentlige Liv. Det er ikke slet saa galt som Interessepolitiken i Tyskland med dens Udplyndring af den store Befolkning og den hele dermed følgende reaktionære Politik; men vi har dog altfor meget af det samme. Det synes, som om man ved Skattelovene kun kan enes om at tage fra den ene for at give til den anden i Stedet for at frigøre det økonomiske Liv til Fordel for Ejere af Jord, Handlende, Arbejdere og for hele Befolkningen som Forbrugere. Den største Ulykke, som Beskyttelses-systemet har gjort, er maaske den, at det i fortræffelige, opadgaaende Aar har bragt Kapitaler og Foretagelses-aand til at søge ind paa en industriel Udvikling, der kun kan blive til Tab i Stedet for at blive til noget sundt og godt for de enkelte saavelsom for hele Samfundet. Spørger man ikke om, hvad der er forsømt, men om hvad der er gjort, ser man den lovgivende Magt nærmest blive enig om Love, der er en skadelig Formindskelse af Borgernes Frihed. Ikke faa nyere Love kan nævnes som Eksempler, og man er aabenbart tilbøjelig til at gaa meget videre. Man har saaledes den største Lyst til at inskrænke Næringsfriheden, og

man synes kun at tale om Aktielovgivning for derigennem at inskrænke Friheden. Hele Tænkemaaden synes at være tyske Juristers og Bureaokraters. Staten synes for alle at være det første. Den hele politiske Tænkemaade lider deraf og især af den Lyst, der er naturlig for denne Opfattelsesmaade, til at benytte Staten som Middel for sin private Interesse.

Der kan ikke være Tvivl om, at det jo er den engelske og amerikanske Tænkemaade, der giver Samfundene Sundhed og Kraft. Dette gælder ogsaa den rent ydre Magt. Ved Siden af Ruslands og England—Amerikas 120—140 Mill. hvide Mennesker paa hver Side er selv Tysklands Magt for intet at regne, og af de to store Agglomerationer, Russernes paa den ene og de engelsktalende Folks paa den anden Side, kan der ikke være Tvivl om, at Fremtiden jo hører de engelsktalende Folk til, hvis individuelle Udvikling, ydre Midler og virkelige Magt og Kraft er saa meget større og især stiger saa meget stærkere end Ruslands. Skal vort lille Samfund udvikle sig sundt og godt, maa det nødvendigvis følge det engelsk-amerikanske Eksempel. Det er den fri individuelle Virksomhed, der skal udvikles. Staten maa kun træde hjælpende til. Foruden at bevare Fred og Sikkerhed maa den kun handle der, hvor den tjener de enkelte Menneskers Vel. Ethvert andet Ideal, derunder det, man følger i Tyskland, er falsk og i Virkeligheden umoralsk og skadeligt. Det er beklageligt, naar en udmærket Forfatter som Hr. Pio ikke kan løsrive sig fra dette tyske Ideal, hvorefter Statens Autoritet skal omfatte alt, og hvor Bundethed skal være Regel og Friheden snarere være Undtagelse. Den virkelige Folkelukke ligger paa den anden Side.